

MARTORELL I GIL, ENCARNACIÓ *AMB ULLS DE NENA: EL DIETARI DE LA GUERRA A LA REREGUARDA*. EDICIÓ A CURA DE SALVADOR DOMÈNECH I DOMÈNECH. BADALONA: ARA LLIBRES, 2008

Aquest llibre és el diari personal que Encarnació Martorell i Gil va escriure durant la Guerra Civil Espanyola. El diari recull les seves vivències i ens ofereix una visió vitalista del món, tot i el patiment de la guerra. L'autora va retratar la vida quotidiana a la rereguarda, utilitzant els fulls del diari com a via d'expressió i reflexió. El llibre recull els textos tal com els va escriure Encarnació Martorell de dotze, tretze i catorze anys. Es pot apreciar l'evolució en la seva prosa i la maduració de la nena a qui la guerra havia robat la infància. El diari de l'Encarnació Martorell ens ha arribat gràcies a la recerca pedagògica de Salvador Domènech. L'edició de l'obra ha estat a càrrec d'aquest pedagog especialitzat en l'educació a Catalunya durant els anys de la Generalitat republicana.

L'obra s'estructura en cinc apartats: pròleg, Encarnació Martorell i Gil, dietari, epíleg i annex. El pròleg l'ha redactat Josep Maria Solé i Sabaté. L'apartat titulat Encarnació Martorell i Gil es subdivideix en tres subapartats: el context, la persona i l'obra. Aquesta part del llibre ha estat escrita per Salvador Domènech. El dietari està integrat per més d'un centenar de textos d'Encarnació Martorell infant. L'epíleg també està escrit per Encarnació Martorell, però l'Encarnació adulta. En aquestes pàgines l'autora explica per què va deixar d'escriure el diari. Per acabar, l'annex exposa com a homenatge la llista de professorat i personal no docent del Grup Escolar Ramon Llull durant el període republicà.

Amb ulls de nena és una mirada innocent sobre una de les barbaritats més grans que pot fer l'ésser humà, la guerra. Altres nens i nenes també ens han mostrat el seu món pur, fràgil i infantil sota la guerra. El violent segle vint ens ha deixat molts testimonis d'infants que, com l'Encarnació Martorell, han crescut sota les bombes. Del mateix conflicte bèl·lic hi ha les veus recollides per Verónica Sierra en *Palabras huérfanas*.¹ Un altre recull de testimonis a qui la guerra va truncar la infància és *Voces robadas*.² Persones anònimes que com Encarnació Martorell o Anna Frank van veure com el seu món s'ensorrava, i que només tenien un llapis i uns papers per expressar-se i fugir durant un moment de l'infern que suposa una guerra, qualsevol guerra.

1. V. SIERRA, *Palabras huérfanas*, Madrid, Taurus, 2009.

2. Z. FILIPOVIC; M. CHALLENGER, *Voces robadas*, Barcelona, Ariel, 2007.

L'ORIGEN

Salvador Domènech va dur a terme una recerca sobre les escoles públiques de l'Ajuntament de Barcelona durant la Segona República. Mitjançant aquest treball va entrar en contacte amb Encarnació Martorell, que havia estat alumna del Grup Escolar Ramon Llull. Durant l'època de la República s'havia apostat per crear escoles actives i laiques. Escoles optimistes que com el Grup Escolar Ramon Llull volien contribuir a la formació de ciutadans preparats per viure en democràcia.

«Quan faig balanç de la meua vida, a la part positiva hi figura en primer terme la sort que vaig tenir de gaudir d'un sistema d'ensenyament excepcional i a més a més de comptar amb una directora pedagoga extraordinària i persona de gran vàlua» (p. 169).

LA FI DE LA INNOCÈNCIA

des del primer relat *No comprenc què passa*, fins a l'últim, *Està molt greu*, Encarnació Martorell va creixent. Escrivint full rere full, va madurant i reflexionant sobre les circumstàncies que li ha tocat viure. Va patir la guerra des de la rereguarda. Una rereguarda sotmesa a la falta d'aliments i al degoteig de bombardeigs, on la vida quotidiana es va veure greument afectada. S'acabaren les festes, els aniversaris, estrenar roba i menjar el que et ve de gust.

La guerra va colpir el tendre cor de l'Encarnació Martorell. Durant la guerra va viure moments de gran solidaritat, com quan les seves companyes d'escola van compartir amb ella l'esmorzar en una sortida. Però també a causa del conflicte bèl·lic va sofrir molt. La seva família va haver de lluitar per subsistir, i ella també. Va haver de fer moltes cues per aconseguir una mica de menjar. Per poder accedir al poc proveïment de les botigues havia de matinar molt i saltar-se algunes classes. Un altre motiu d'angoixa fou la desaparició d'un oncle que era soldat. Finalment, la mort de l'amic Pepe Bueno li va causar un gran impacte. L'Encarnació va patir tant, que va decidir abandonar el seu estimat diari.

«Vull donar una explicació. Ara que puc. La mort del meu amic Pepe Bueno (va morir després d'uns dies de caure ferit en un bombardeig del 31 de desembre de 1938) em va colpir d'una manera imprevisible» (p. 167).

Encarnació Martorell experimentà molt de patiment i es proclamà pacifista. Defensà la pau que tan enyorava. Opinava que els republicans es van trobar obligats a defensar-se davant l'atac feixista. En els escrits s'entrelleix que la jove simpatitzava amb el bàndol lleial a la República. Amb la seva capacitat observadora explicà cronològicament l'avanç de la guerra. Va descriure la in-

fluència de la política internacional i es desanimà en preveure el desenllaç de la guerra invasora.

L'EDUCACIÓ

«Encarnació Martorell és una nena, com milers de nenes més, que va a l'escola, amb nens i nenes, en coeducació. Que llegeix, escriu, suma i resta. Canta i juga, salta, corre i para. A qui s'educa perquè entengui les coses, perquè la memòria sigui una eina més d'ajut acadèmic, no l'objectiu dels seus coneixements infantils. La comprensió és la base de la seva futura formació» (p. 12).

Encarnació Martorell assistia a classe al Grup Escolar Ramon Llull. Aquest centre s'inaugurà el 1931 sota la direcció d'Anna Rubiés i Monjonell, que aplicà el mètode Decroly i posà de manifest l'íntima relació entre l'Escola Nova i el feminisme. Encarnació Martorell descriu en el seu diari una trobada que va tenir amb la directora, la qual es va interessar pels seus estudis posteriors.

Durant el període de la República es va dignificar l'educació. Es va modernitzar l'escola i es somiava poder civilitzar el país. S'havia de construir una nova escola que fes ciutadans més lliures i cultes. La nova escola no exclouïa ningú. L'escola inclusiva feia que l'absentisme quedés perseguit. Tots aquests esforços es van veure ofegats per quaranta anys d'un model educatiu basat en l'home pecador, obedient i subordinat a l'ordre establert.

L'OBRA LITERÀRIA

L'aportació d'Encarnació Martorell segons apunta Salvador Domènech és excepcional per tres motius. En primer lloc, el dietari d'Encarnació Martorell és molt valuós perquè és un document històric. Els seus textos narren un període convuls i cabdal de la nostra història recent. Encarnació Martorell va deixar constància de la vida quotidiana d'una família treballadora a la Barcelona de la Guerra Civil. En segon lloc, l'Encarnació va mostrar una gran maduresa en l'elaboració del seu relat. En tercer i últim lloc, el diari ha estat setanta anys sense veure la llum. És un petit tresor que Encarnació Martorell ha preservat fins als nostres dies.

«L'Encarnació Martorell ens ofereix unes bones radiografies de les penes i misèries de la guerra perquè era una nena que sabia escriure bé, era bona observadora i estava informada del que passava al seu voltant i més enllà, tant per la ràdio, pels diaris, pels cartells anunciadors o pels comentaris de la gent del carrer» (p. 22).

Amb ulls de nena destaca el notable domini del llenguatge que mostra l'autora, sobretot perquè usa un vocabulari molt ric i presenta un gran domini de la sintaxi de la llengua catalana. Qui llegeixi l'obra, especialment si es dedica a la docència, se sorprendrà gratament del discurs i la tècnica emprada per la jove aprenent d'escriptora. En el llibre es poden apreciar les influències de les lectures realitzades per la noia, algunes de les quals són citades en el diari com *¡Abajo las armas!*³ i *Eva*.⁴ També es percep el poder que va exercir l'escola. L'Encarnació va ser una alumna brillant.

Els seus relats a mesura que va acostant-se la fi de la guerra són més llargs i intensos de continguts. S'aprecia l'evolució personal que va viure l'Encarnació durant aquells tres anys.

EL FINAL

La dedicatòria que enceta *Amb ulls de nena* pren un sentit molt especial quan s'acaba de llegir el dietari. Els noms a qui l'Encarnació ha dedicat l'obra són persones que ella estima molt i amb qui va compartir molts patiments. La segona part de la dedicatòria és també emotiva. Encarnació Martorell regala el seu diari a les persones que, com ella, guarden petits tresors.

Als meus germans Àngel i Neus.
A la memòria dels meus pares.
En record d'en Pepe Bueno,
un dels tres mil morts a Barcelona,
víctima dels bombardeigs feixistes.

A totes les persones que guarden tresors personals
en el seus quaderns, llibretes, papers... (p. 5)

Recentment s'ha estrenat el documental homònim *Amb ulls de nena*, de Joan López Lloret. Aquest treball suposa una altra manera d'acostar-se a la història real del nostre passat explicada des de l'òptica de l'Encarnació Martorell de fa setanta anys. Tant el documental com el llibre són dues molt bones opcions per prendre consciència des de l'òptica d'un infant del que suposa viure una guerra.

Laura Guilera

3. B. VON SUTTNER, *¡Abajo las armas!*, Barcelona, Ramón Sopena, 1934.
4. C. SOLDEVILA, *Eva*, Barcelona, Edicions 62, 1994.